579. Hårdnacka, Estuna sn.

Pl. 132, 133.

Litteratur: B 251, L 621, D 2: 265. J. Bureus, F a 6 s. 90 n:r 213 (Bureus' egen uppteckning), s. 187 n:r 113 (Rhezelius), F a 5 n:r 503, F a 1 s. 106; J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6), s. 77 (tryckt i UFT h. 30—32, 1915—17, s. 41), R 550 n:r 28; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 73; N. Celsius (resp. Laurentius Sepelius), Roslagia (1721), s. 43 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 114; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (1805), s. 133 f.; UFT h. 2 (1872), s. 20; E. Brate, Anteckningar 1916 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 95 f.; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Norrtäljetrakten (i: Norrtäljetrakten under forntiden, 1945), s. 67 f.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Monumenta Uplandica och i R 550); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 251); Dybeck a. a.; Brate, foto 1916 (ATA); H. Faith-Ell, foto 1943 (ATA).

Runstenen står rest i en hage, 75 m. NNV om Lunda bro, 40 m. V om ån. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Norrtelge».

Enligt Bureus (F a 6) stod runstenen »Widh Lunda ström». Rhezelius (F a 6): »Widh Lundbo Broo.» I *Monumenta Uplandica* uttalar sig Rhezelius utförligare om stenens plats: »Widh lundbo bro i ängen melan bron och hårdnacka, wender sig öster.» I R 550 finner man följande skildring: »Thenne Runsten står widh Lundbo ström och bro, och wänder sigh öster skrifften, mot strömen, Genom hvilken ström man tilförende hafwer fåt roo och segla medh båtar och små skutor op igenom bro siöö och til Ästuna sochn, som sielfwe Kongzlige brefwen i Bro Kyrkia förwarede äre wtwijsa och förmäla, Nembl. Kon. Albrecht och Kon. Carl Knutzsons, att den som skulle senkia en sten eler påla i strömen, skulle förwärka lif och godz. Detta beklaga almogen storligen sigh öfver at denne seglatz dem förhindras, genom Öns quarndam som i wägen är.» Överskriften över teckningen i samma arbete lyder: »Widh Lundbo broo i hårdnacka ängh. Melan Saltsiön och gullfiäln.» I *Ransakningarna* finnes (s. 147) ett tillägg, som av handstilen att döma har gjorts av Hadorph: »Från Frötuna till Broo, när man kommer till Hårnacka Eng i Estuna sochn en Runst.» (B 251: »Vid vägen åt Lunda bro»; L 621: »Hårnacka, vid vägen åt Lunda bro»). *Roslagia*: »In eadem parochia ad pontem Lundboensem in prato *Hårdnacka* inter ipsum mare & *Gillfiærden* lapis runis incisus cernitur.» Radloff: »Vid Lunda bro på Hårdnacka gärde en Runsten». Dybeck: »Denne runsten står å en gärdesbacke nordvestligt från Lundas bro.» Brate (1916) anför Dybecks orientering och fortsätter: »förmodligen samma plats, där stenen nu står i sikte av Lunda bro, till vilken den alltså är synlig, och skild från landsvägen genom en åker, dess riktning från bron synes dock vara sydväst». Brates tveksamhet beror helt på att han vid detta tillfälle icke har varit riktigt orienterad. Stenen står NNV om bron, och denna plats är säkerligen den ursprungliga.

Röd sandsten med grå inslag. Höjd 1,76 m., bredd 1,13 m. Med undantag av kopplet, som endast är skisserat, är ristningen ovanligt djupt och kraftigt huggen. Rhezelius framhåller (i *Monumenta Uplandica*), att ristningen »är wäl och ren hugen i gryte rödh. syns uäl». Redan Bureus anmärker (F a 6), att inskriften »börias wid stierten lychtas widh huf[d]».

Inskrift:

· uiþabiarn : arfi : kuþabiarnao : ri ṭ - : - - . . . - - ftiʀ : baruþar : sina : ur - - : auk : - - - - - kiari :
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

kuþi : liufr : iftiʀ : bryþr : sina :
65 70 75 80 85

Viðbiorn, arfi Guðbiarnaʀ, rett[i stæin æ]ftiʀ brøðr sina Or[ma](?) ok . . . Gæiʀi(?), *Guði*(?), *Liufʀ*(?) *æftiʀ brøðr sina.*

»Vidbjörn, Gudbjörns arvinge, reste stenen efter sina bröder Orme och . . . Gere, Gude (och) Ljuv efter sina bröder.»

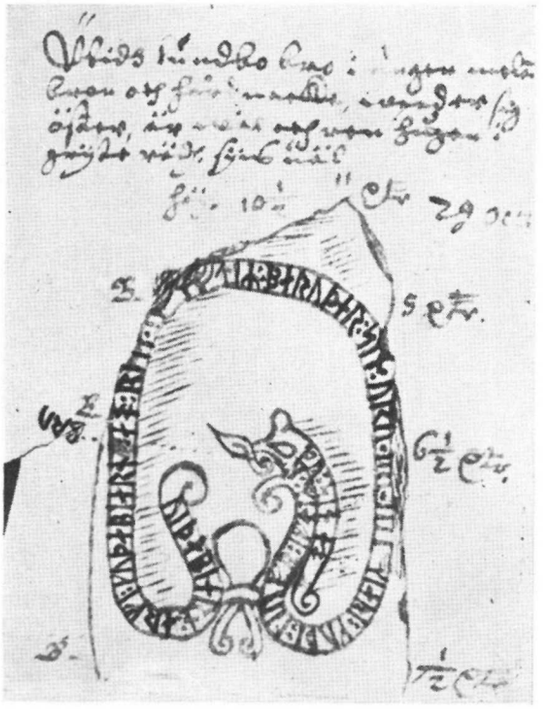

Fig. 309. U 579. Hårdnacka, Estuna sn.
Efter teckning av Rhezelius i Monumenta Uplandica.

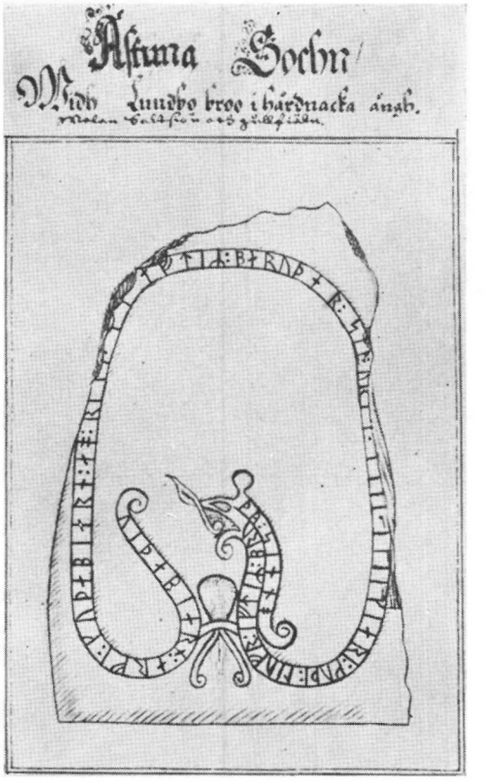

Fig. 310. U 579. Hårdnacka, Estuna sn.
Efter teckning av Rhezelius i R 550.

Till läsningen: I 7 **a** och 10 **a** är bst kortare på högra sidan av hst. 17 **a** har kort bst. I 20 **a** och 23 **a** är bst kortare på vänstra sidan av hst. 24 **o** är tydligt. 25 **r** och 26 **i** äro skadade i toppen. T. v. om runan 27 synes ett svagt spår av vänstra bst i ett **t**. T. h. om r. 28 synes en grund fördjupning, som sannolikt ej är ristad. Efter r. 28 är den nedre, djupt huggna, punkten i sk bevarad. Efter sk är ristningsytan skadad 10 cm., varefter man vid nedre ramlinjen ser korta stycken av två hst (29, 30). Efter runan 30 är ristningsytan bortslagen på ett stycke av 19 cm:s längd. Därefter ser man spår av två hst (31, 32). Det fullständigt fördärvade partiet mellan runorna 30 och 31 kan ha gett plats för högst 3 runor. Utrymmet 29—31 tillåter alltså väl ordet **stain**. 33 **f** har förlorat övre delen av hst och övre bst. Placeringen av den undre bst klargör, att runan har varit **f**. I 38 **a** är bst något kortare t. v. om hst. 42 **a** har förlorat undre delen av hst. 46 **n** har förlorat övre delen av hst; bst skönjes i flagringens kant. I 47 **a** synes t. v. om hst en mycket obetydlig rest av bst. I sk efter 47 **a** har övre punkten gått förlorad. 48 **u** har förlorat toppen. 49 är sannolikt ett **r**, som har förlorat övre hälften. Efter denna runa finnas nedre delen av 11 stavar. Mellan sk efter r. 51 och sk före r. 55 har av sammanhanget och av de bevarade resterna att döma stått **auk**. Sk efter r. 51 och r. 54 ha förlorat övre punkten. 60 **k** har förlorat hst:s övre del. I 62 **a** är bst kortare t. v. om hst. 81 **y** är säkert.

Bureus: Sk saknas utom efter 64 **i**, 68 **i**, 73 **r**, 83 **r** och 87 **a**. 4 **a**, 9 **n** och 17 **a** saknas; 27 **t**, 28 **i**, 32 **i**; 38 **a** och 69 **l**—73 **r** saknas. — Rhezelius (F a 6): Sk saknas i inskriftens början men insättes efter 22 **n**; 47 **a** saknas; 50 **u**; 81 **u**; 87 **n**. Efter inskriftens sista runa tillägges ᚼ ×. Teckningen i *Monumenta Uplandica* (och i R 550) har praktiskt taget samma läs-

ning, se fig. 309 och 310. — Hadorph: Sk saknas i inskriftens början; sk efter 9 **n** har formen av ett kors och är efter 13 **i** en punkt. 27 **t**, 47 **i**, 52 **n**, 59 **e**, 60 **s**; sk saknas efter 78 **R**; 81 **u**. — Brate: »Inskriften, som börjar med en punkt, är djupt ristad och väl bibehållen till **riti**, vars runors topp saknas, så att av **t** blott staven finnes. Efter **riti** synes nedre punkten av ett kolon. Då avståndet därifrån till **iftiR** är 32 cm. har sannolikt »sten denna» stått i mellanrummet, varav blott nedre delen av de två första stavarna är i behåll. Uti **iftiR** finnes av **i** blott 3,5 cm. nedifrån, på **f** saknas staven ovan bistavarne och övre hälften av övre bistaven, på **t** toppen. Därefter följer **baruþer**, vars **e** har en vågrät, streckformig prick, nedanför vilken staven saknas. Utan skiljetecken följer **sini**, vars sista **i** måhända varit **a** med bistaven högt upp. Den första broderns namn har kanske varit **urma**; av **u** saknas toppen, av **r** övre delen ovan nedre bistaven, vars sluttning dock är sådan, att man måste gissa på **r**, av **m** finnes blott 5 cm. nedifrån av staven, men skadan ovanför har alldeles formen av övre delen av **m**, vars vänstra bistavs vänstra sida torde vara bevarad, av **a** finnes blott 4 cm. nedifrån. Därefter står nedre punkten i ett kolon, som väl följts av **auk**, varav dock blott runornas fot är klar, men det större avståndet därefter tyder på att en punkt där stått. Därpå står foten av fem stavar framför **kiari**»; 81 **u**.

Inskriften gör i flera avseenden ett egendomligt intryck. Det mest iögonenfallande torde vara inskottsvokalerna i 1—9 **uiþabiarn**, 14—24 **kuþabiarnao** och 37—43 **baruþar**.

Brate antager i *Svenska runristare*, att insättningen »av **a** efter **þ** i» de två första fallen »utgöra fornhärmning efter urnordiska runinskrifter». Denna uppfattning kan knappast vara riktig; se S. B. F. Jansson, *Runinskrifter i Norrtäljetrakten*, s. 65, not 4.

Att runföljden 1—9 skall återge mansnamnet *Viðbiorn* är otvivelaktigt. Om detta namn se U 524 och U 537.

Mera osäkert är, vad ristaren har avsett med **kuþabiarnao**.

Brate uppfattar det som »ett ortnamn, om ock i nom. i st. f. väntad gen. sing. Måhända är det en äldre benämning på godset Björnö söder om Norrtäljeviken» (*Svenska runristare*, s. 96). Han översätter inskriftens början: »Vidbjärn, arvinge till Gudbjärnö» . . . Det anmärkningsvärda i att en gård nämnes som arvedel, anser Brate kunna tyda på att U 579 har ristats av den *Viðbiorn*, som namnger sig på Penningbystenen (U 524), där också, enligt Brates mening, ett jordagods — **karumbus** — omtalas. Det är emellertid, som ovan s. 393 har visats, icke riktigt, att U 524 innehåller namnet på en gård. Vi möta där i stället ett vanligt mansnamn i genitiv i en originell skrivning, som det lönar sig att jämföra med vissa skrivningar på U 579. Parallellen med Penningbystenen bortfaller alltså, och det torde vara riktigast att räkna med att också **kuþabiarnao** skall vara ett mansnamn i genitiv. Runföljden skall med all sannolikhet uppfattas som *Guðbiarnar* (gen.), med **o**-runan använd i stället för **R**. Därigenom kommer man ifrån dels den stora svårigheten med nominativform i st. f. genitivform, dels den överraskande och okända jordegendomen »Gudbjärnö». Om det vanliga mansnamnet *Guðbiorn* se U 576 och Sö 177.

baruþar kan knappast åsyfta något annat än ordet *brøðr*. Anmärkningsvärt är emellertid, att ristaren i inskriftens näst sista ord använder den vanliga skrivningen **bryþr**.

Den förste brodern har haft ett namn, som har bestått av fyra runor, av vilka de två första äro **ur**. Namnet kan ha varit, såsom redan Brate föreslår, *Ormi*. Detta namn förekommer också på Sö 22 och på den försvunna Norrtäljestenen (U 530).

Vad den andra brodern har hetat, är svårt att veta. Om man räknar med att runorna 60—64 **kiari** utgöra slutet av namnet, bör det ha innehållit 10 runor. Ristaren har emellertid egendomliga ristarvanor, varför man icke däri har någon säker utgångspunkt. Man skulle kunna gissa på namn såsom *HolmgæiRR*, *FrøygæiRR*, *HroðgæiRR*. Minst lika sannolikt är måhända, att **kiari** utgör namnet *GæiRi*. Förhåller det sig så, har denne broder *GæiRi* varit med om att

resa stenen. Skrivningen **ia** i st. f. väntat **ai** är emellertid egendomlig. Om namnet *Gæini* se U 363.

Brate anser (*Svenska runristare*), att den »andre broderns namn bör hava innehållits i de förstörda runorna framför **kiari**». Dessa runor anser han »stå för **kiarþi** 'gjorde' och vara ett nytt predikat till **uiþabiarn**. Till detta torde **kuþi : liufr** vara en adjektiv bestämning, med betydelsen 'ljuv (kär) för Gud', som uttrycker att Vidbjärn genom runstenens resning efter sina bröder uträttade ett Gudi behagligt verk.» Trots att Brate (a. a.) avvisar tanken, att 65—73 **kuþi : liufr** skulle kunna vara namn på ytterligare en broder, förefaller en sådan tolkning dock att ligga något närmare till hands. Att resa en runsten över sina döda släktingar har knappast uppfattats som en Gudi behaglig gärning, det var en angelägenhet för släkten. På flera punkter måste Brates översättning av Hårdnackainskriften därför sägas vara missvisande: »Vidbjärn, arvinge till Gudbjärnö, reste (stenen) efter sina bröder Orme och (5 runor) — gjorde Gudi till behag (minnesvård) efter sina bröder.»

Fig. 311. U 579. Hårdnacka, Estuna sn. Efter B 251.

Uppfattar man 65—73 **kuþi : liufr** som ett mansnamn, bör detta ha varit *Guðliufʀ*, såsom redan Säve (*UFT*) har föreslagit. Ett sådant namn är emellertid icke belagt, och därtill kommer, att ristaren har satt skiljetecken (:) mitt i namnet, vilket eljest hos denne ristare är utan motstycke. Snarast har man att räkna med två namn *Guði* och *Liufʀ*, av vilka det första är väl styrkt i medeltida källor och det senare är belagt i den feminina formen *Liufa*. Dessa två ha i så fall varit Vidbjörns bröder, och de ha varit med om att resa stenen. Brödernas antal skulle alltså ha varit sex. Den äldste, Vidbjörn, har tillsammans med Gere, Guði och Ljuv låtit resa stenen efter två döda bröder. Den ene har sannolikt hetat Orme. Den andres namn har gått förlorat; man kan endast förmoda, att det har innehållit fem runor. Inskriftens formulering blir otymplig genom upprepningen av *brøðr sina*.

Brate har i *Svenska runristare* antagit, att Hårdnackainskriften har ristats av samme man, som har utfört U 524. Denna inskrift är signerad med ett eljest okänt ristarnamn *Viðbiorn*. Anledningen till att Brate sammanställer U 579 och U 524 är, att enligt hans mening arvegods omtalas i bägge inskrifterna. Sedan Brate behandlat Penningbystenen (U 524), skriver han: »Omnämnandet av ett gods som arvedel synes ock möta på en annan runsten i samma trakt, som man på den grund kunde förmoda härröra från samma ristare, nämligen: Hårdnacka, Ästuna sn . . .» I övrigt anmärker Brate vid behandlingen av U 579 endast: »Ormhuvudet påminner om» U 524.

Även om det, som ovan har visats, är oriktigt att sammanföra U 579 och U 524 av den grund att »arvegods» skulle nämnas i båda, torde Brates åsikt, att *Viðbiorn* har ristat båda stenarna, vara riktig. Stöd för en sådan mening är, att man i dessa inskrifter finner överensstämmelse i runformer, ornamentik, ristningsteknik och inskriftens anordning. Man kan t. ex. observera likheten mellan ormhuvudena och att inskrifterna börja i stjärten. Den avgjort viktigaste likheten ligger emellertid däri, att båda dessa inskrifter ge exempel på samma egenartade tilllägg av runor. I U 579: **uiþabiarn**, **kuþabiarnao**, **baruþar**; i U 524: **karumbus**, **kuhli**, **stuþkihl**.

Att namnet *Viðbiorn* i U 524 skrives utan »tilläggsvokal», talar icke emot att inskrifterna ha utförts av samme ristare. I U 579 förekommer nämligen ordet *brøðr* skrivet både **baruþar** och **bryþr**, vilket visar, att ristaren har kunnat analysera ljuden bättre än den förra skrivningen ger intryck av.

I Norrtälje, sålunda mellan Penningby och Hårdnacka, stod tidigare runstenen U 530, som av Rhezelius' teckning i *Monumenta Uplandica* och i R 550 att döma visar påfallande överensstämmelser med U 524 och U 579. Också den inskriften ger ett par exempel på vokalinskott: **hulmfastar** (nom.) och **burut**. Även om det naturligtvis är farligt att med utgångspunkt endast från en teckning uttala sig om ristaren, torde man kunna säga, att sannolikheten talar för att också denna sten har ristats av Vidbjörn. Se vidare U 530 och S. B. F. Jansson, a. a. s. 65 f.

580. Hårdnacka by, Estuna sn.

Pl. 132.

Litteratur: Holger Öberg, Skrivelse $^{18}/_{11}$ 1941 (ATA); S. B. F. Jansson, Rapport $^{7}/_{8}$ 1944 (ATA).
Äldre avbildning: Öberg, foto 1941 (ATA).

Två fragment av en runsten (A, B) påträffades år 1941 i en stenmur, som delvis kringgärdar lägenheten Sjöstugan i Hårdnacka by. Fyndet rapporterades och beskrevs av H. Öberg 1941. I samma stenmur fann B. Einerstam år 1944 ytterligare ett stycke (C), som innehöll 9 runor. Dessa visade sig tillhöra samma inskrift. De tre delarna ligga nu i Sjöstugans trädgård.

Rödgrå granit. Fragmentet A: 0,56×0,24 m.; B: 0,42×0,39 m.; C: 0,68×0,68 m. Det bevarade av ristningen är djupt och tydligt hugget.

Inskrift:

... raistu : stain : þina : aiftiʀ : suain : sun : s ...
5 10 15 20 25 30

... ræistu stæin þenna æftiʀ Svæin, sun sinn.

»... reste denna sten efter Sven, sin son.»

Till läsningen: På fragmentet A stå runorna 1—6, på fragmentet B stå runorna 7—13 och 23—30 och på det år 1944 funna stycket (C) runorna 14—22.

581. Nånö, Estuna sn.

Pl. 133.

Litteratur: L 622. J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6), s. 77 (tryckt i UFT h. 32, 1915—1917, s. 41), R 550, n:r 27; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 113; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (1805), s. 134; R. Dybeck, Berättelse för år 1871 (ATA), Runa (fol.) h. 1, s. 73; UFT h. 2 (1872), s. 20; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 123.
Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Monumenta Uplandica och R 550); Brate, foto 1915 (ATA).

Stenen står 1 100 m. ÖNÖ om skälet mellan vägen Norrtälje—Estuna k:a och vägen till Uddboö, 7 m. S om den senare. Lägenheten Anneberg ligger 75 m. SSV om stenen, och 4 m. S om stenen står en dragonstuga. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Norrtelge».

Enligt Rhezelius' *Monumenta Uplandica* stod stenen »Östan N. Nån i en Sued wid ett torp wender sig nor». I R 550 anger Rhezelius platsen: »I een Swedh widh Nåni Torp.» Vid sidan av sin teckning antecknar han följande: »Denne Runsten är aldeles förbrender, så att man ingen